

ks. prof. dr hab. Tomasz Rozkrut
Wydział Prawa Kanonicznego
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
33-100 Tarnów, Plac Ojca Świętego Jana Pawła II nr 1

O C E N A

rozprawy doktorskiej z prawa kanonicznego:

„Dorobek polskich kanonistów w przedmiocie materialnego prawa małżeńskiego w latach 1918-1939”, Warszawa 2018, s. 309, napisanej przez ks. mgra Daniela Klimkiewicza na Wydziale Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, pod kierunkiem ks. prof. dra hab. Gintera Dzierżona, w odpowiedzi na uchwałę Rady Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW z dnia 16 października 2018 roku

1. Ogólna prezentacja rozprawy doktorskiej

Recenzowana rozprawa doktorska to systematyczna refleksja historyczno-doktrynalno-prawna dotycząca dorobku kanonistów polskich w przedmiocie materialnego prawa małżeńskiego, po promulgacji kodeksu pio-benedyktyńskiego, w okresie budowy oraz rozwoju Państwa Polskiego po odzyskaniu niepodległości w roku 1918, kiedy także Kościół katolicki starał się uczestniczyć w odbudowie moralnej i materialnej Polski, oraz jej obywateli, po latach niewoli. Stąd też warto na samym początku zapytać czy taka refleksja jest dzisiaj rzeczywiście potrzebna? Krótko trzeba odpowiedzieć, że jak najbardziej. Gdyż niedawno przeżywalismy stuletnią rocznicę promulgowania Kodeksu prawa kanonicznego z roku 1917, który sukcesywnie stał się podstawą dla badań prowadzonych przez kanonistów z całego świata, stąd też dobrze będzie zapoznać się z dorobkiem naukowym polskiej myśli kanonistycznej ówczesnych lat. Ponadto jest rzeczą ważną ciągle powrót do przeszłości oraz wcześniejszych

myśli naukowych, gdyż na tym fundamencie budowana jest współczesna myśl prawna Kościoła, a promulgacja Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku była ważnym wydarzeniem w życiu Kościoła. Także trudno dzisiaj oddawać się badaniom naukowym bez odniesienia do przeszłości, w szczególności do kodyfikacji z 1917 roku, która na ówczesne czasy była czymś wyjątkowym, zbierała bowiem ogromne dziedzictwo prawne Kościoła, a sam proces kodyfikacyjny był etapem żmudnym oraz skomplikowanym. Stąd też p. prof. Wacław Uruszczak wskazał w Warszawie z okazji 100-lecia powstania Kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku: „odpowiednie warunki społeczno-polityczne to przesłanka ogólna kodyfikacji, obok której występują także przesłanki szczególnie związane ze stopniem rozwoju nauki prawa oraz poziomem kultury prawnej społeczeństwa. Nauka prawa to w istocie teoretyczna refleksja nad prawem, odpowiadająca na pytanie, czym jest prawo, w jaki sposób rodzą się normy prawne, jaka jest ich historia, jakie należy stosować techniki przy wykładni prawa, itp. Z pewnością kodyfikacja wymaga wysokich umiejętności formułowania ogólnych pojęć prawnych i ustalenia między nimi wzajemnych zależności koniecznych do konstruowania instytucji prawnych. Wymaga to pogłębionej znajomości języka, w tym zwłaszcza języka prawnego, a zarazem posiadania głębokiej wiedzy w zakresie etyki, socjologii i psychologii społecznej. ... Kodyfikacja czyli tworzenie kodeksów prawa wymaga świątłych prawników, a w zasadzie udziału w niej profesorów prawa jako głównych projektodawców. Kodyfikacja wymaga odpowiedniego poziomu kultury prawnej społeczeństwa” (W. Uruszczak, *Kodeks prawa kanonicznego z 1917 r. na tle innych kodeksów prawa w Europie od końca XVIII do początku XX wieku*, w: s. Z. Janczewski, J. Dochnalik, I. Kilanowski, *Kodeks pio-benedyktyński między tradycją a rozwojem*, Warszawa 2017, 16n.). Mając przed oczyma powyższą wypowiedź przejdźmy do oceny dysertacji doktorskiej z prawa kanonicznego analizującej dorobek polskiej kanonistyki w obranym przedmiocie badań w zakreślonym okresie czasowym: 1918-1939.

Prezentowana praca doktorska ma następujący układ:

- Spis treści (s. 2-10),
- Wstęp (s. 11-17),
- Siedem rozdziałów (s. 18-278), które podejmują oraz przedstawiają następujące problemy badawcze: rozdział pierwszy – „Struktura prawna małżeństwa” (s. 18-46), rozdział drugi – „Czynności poprzedzające zawarcie małżeństwa (kan. 1017-1032 KPK)” (s. 47-73), rozdział trzeci – „Przeszkody małżeńskie (kan. 1035-1080 KPK)” (s. 74-139) – jest to najdłuższy rozdział w monografii, rozdział czwarty – „Zgoda małżeńska (kan. 1035-1080)” (s. 140-180), rozdział piąty – „Forma kanoniczna i liturgiczna zawarcia małżeństwa (kan. 1094-1103 KPK)” (s. 181-208), rozdział szósty – „Małżeństwa tajne, separacja małżonków, uważnienie małżeństwa (kan. 1104-1107 i 1128-1141 KPK)” (s. 209-235), rozdział siódmy – „Kodyfikacja osobowego prawa małżeńskiego w II Rzeczypospolitej” (s. 236-278),
- Zakończenie (s. 279-288),
- Wykaz ważniejszych Skrótów (s. 289),
- Bibliografia: (s. 290-309), która, ma następujący podział wewnętrzny: 1. Źródła (w tym źródła kanonistyczne, źródła cywilistyczne, źródła teologiczne) oraz 2. Literatura, która także posiada właściwie wyodrębnioną strukturę wewnętrzną.

W sześciostronicowym Wstępie do rozprawy doktorskiej, merytorycznie jak najbardziej poprawnym, Doktorant, między innymi, wskazał cel prowadzonych badań – „celem badawczym stanie się prezentacja dokonań kanonistów polskich w okresie międzywojnia. ... lecz tylko pewnego wycinka dotyczącego materialnego prawa małżeńskiego w ściśle określonym okresie, jakim jest przedział czasowy, którego cezurę wyznaczają z jednej strony rok 1918, a więc rok w którym Polska odzyskała niepodległość, z drugiej zaś strony rok 1939, to jest rok wybuchu II wojny światowej” (s. 11), tak nakreślony cel

badawczy odpowiada tytułowi dysertacji doktorskiej. W dalszej części prezentowanego wprowadzenia należy uwypuklić także i to, że ks. mgr Daniel Klimkiewicz na s. 10nn dokonał ważnych dopowiedzeń i doprecyzowań, oraz jasno wskazał na s. 13, że „nie można pominąć faktu, iż tak określona problematyka nie doczekała się jak dotąd monograficznego opracowania”. Ponadto, wymienił źródła rozprawy, wskazał na zastosowane metody badawcze, ukazał problematykę poszczególnych rozdziałów pracy doktorskiej. Trzeba zatem dopowiedzieć, że jest to skondensowane, kompletne, rzetelne wprowadzenie do recenzowanego doktoratu z prawa kanonicznego, przy czym Doktorant zaznaczył także co pomija w swoich badaniach („pominięto wiadomości podręcznikowe, koncentrując uwagę na treściach, co do których nie ma wątpliwości, iż w danym przypadku można mówić o dorobku kanonistów polskich” – s. 16) oraz wskazał jakie trudności napotykali polscy kanoniści w analizowanym okresie czasowym (zob. s. 14).

Zasadniczy korpus pracy rozpoczyna rozdział na temat struktury prawnej instytucji małżeństwa. Rozdział ten – podobnie jak i wszystkie pozostałe – zawiera wprowadzenie oraz podsumowanie, w szczególności powyższe podsumowania na zakończenie poszczególnych rozdziałów monografii stały się ważnymi elementami systematyzującymi oraz konkludującymi etapy poszczególnych badań. Są one ze względu na walor merytoryczny bardzo cenne. Rozdział pierwszy dysertacji porusza takie problemy badawcze jak specyfika kanonicznego kontraktu małżeńskiego, omawia przymioty małżeństwa oraz jego sakramentalność. Rozdział drugi ukazuje rolę zaręczyn, badania przedmałżeńskiego, oraz zapowiedzi. Rozdział trzeci to analiza czym jest przeszkoda małżeńska oraz ich prezentacja wraz z ukazaniem rozwoju historycznego oraz możliwości dyspensowania. Rozdział czwarty to analiza wad zgody małżeńskiej, w szczególności błędu, symulacji, przymusu i bojaźni oraz warunku. Rozdział piąty to niewątpliwie bardzo kompetentna analiza roli oraz

znaczenia formy kanonicznej wraz z liturgią zawarcia małżeństwa kanonicznego. Rozdział szósty ukazuje małżeństwa tajne, separację małżonków oraz uważnienie małżeństwa. Rozdział siódmy natomiast wpływ polskich kanonistów na kodyfikację polskiego prawa małżeńskiego w okresie międzywojennym. Autor wskazał na samym początku ostatniego rozdziału na s. 236, że pragnie także ukazać stanowisko polskich kanonistów wobec rządowych zamierzeń legislacyjnych; poprzez ten zapis zwrócił uwagę na rolę kanonistyki w szerokiej publicznej dyskusji na ważne problemy łączące prawo kanoniczne oraz państwowe. Korpus pracy kończy zakończenie. Jest to merytoryczne i całościowe, a jednocześnie bardzo wartościowe oraz syntetyczne, podsumowanie przeprowadzonych badań, które dobrze jest zestawić z konkluzjami poszczególnych rozdziałów pracy. Czytamy na s. 279: „Niemniej jednak, pomimo tych ogromnych trudności, ich dorobek naukowy jest spory, o czym świadczy zamieszczona na końcu dysertacji obszerna bibliografia, obejmująca sto pięćdziesiąt pięć pozycji. Znalazło się w niej siedemnaście monografii, jedenaście podręczników oraz sto dwadzieścia siedem artykułów zamieszczonych nie tylko w periodykach naukowych i pracach zbiorowych, ale również w prasie codziennej”. Ponadto wypada podkreślić także następujące częściowe uwagi i konkluzje poczynione przez Doktoranta:

- na s. 282: „najwięcej uwagi poświęcili oni problematyce przeszkód małżeńskich oraz wad zgody małżeńskiej, marginalnie natomiast potraktowali kwestie ujęte w Rozdziale VI niniejszej pracy dotyczące małżeństw tajnych, separacji małżonków i uważnienia małżeństwa. ... Na marginesie należy dodać, iż podobne tendencje występują w kanonistyce współczesnej”,

- na s. 284nn zostały wyeksponowane szczególne osiągnięcia polskich kanonistów,

- na s. 287 czytamy, że „stosowana przez niektórych autorów publikacji terminologia była błędna”, oraz na s. 288: „w badanych publikacjach w

nielicznych przypadkach można też spotkać niewłaściwą interpretację” i podaje trzy przykłady.

2. Ocena merytoryczno-formalna

Recenzowana rozprawa doktorska jest interesującym oraz wieloaspektowym studium historyczno-doktrynalno-prawnym materialnego prawa małżeńskiego zawartego w Kodeksie z 1917 roku. Doktorant swoje wielokierunkowe badania potraktował jak najbardziej odpowiedzialnie i kompetentnie, wykorzystał przy tym bogatą literaturę przedmiotu. Podkreślić należy także rzetelność edytorską Doktoranta – w pracy znajdujemy bowiem tylko nieliczne literówki (np. na s. 39 w przypisie nr 92 jest „accceptatio” a powinno być „acceptatio”), czy też zasadniczo „Pio-Benedyktyński” pisze wielokrotnie z dużej litery a tylko wyjątkowa z małej (np. n. s. 235). Z kolei na s. 42 i następnych pisząc o „małżeństwie mieszanym” błędnie wskazał, że dotyczy ono ochrzczonego oraz nieochrzczonego (zob. 5.4.2. „Problem sakramentalności małżeństwa w przypadku małżeństwa mieszanego zawartego pomiędzy ochrzczonego a nieochrzczonego”). Natomiast na s. 88 pisze już właściwie na temat takiego małżeństwa. W szczególności na podkreślenie zasługuje dobrze napisany „Wstęp”, dokładne i poprawne pod względem merytoryczno-formalnym zredagowane wprowadzenia oraz – co już było wcześniej wskazane – podsumowania poszczególnych rozdziałów pracy. Pod względem metodologicznym praca jest jak najbardziej solidnym opracowaniem.

W dalszej kolejności należałoby podkreślić, iż układ pracy jest jasny, przejrzysty, logiczny oraz spójny, poszczególne wypowiedzi Autora są dobrze, solidnie oraz starannie udokumentowane, podobnie język rozprawy jest jasny i precyzyjny oraz naukowy. Trzeba także podkreślić dokładność sporządzenia przypisów w pracy, niektóre z nich mają charakter konstrukcji złożonych (zob. np. na s. 145 przypisy nr 392 oraz 393). Doktorant analizując wypowiedzi polskich kanonistów dokonuje także oceny, np. na s. 25 napisał, że „co do tego celu kuriozalną opinię wyraził Wilanowski”, lub na s. 26: „Rozpoczynając

prezentację zagadnienia istotnych przymiotów małżeństwa na wstępie należy zauważyć, iż autorzy polscy oprócz terminu „przymiot” posługiwali się także pojęciem „właściwość” (zob. także s. 45 – „za oryginalne należy uznać stanowisko”). Na s. 178 napisał z kolei następująco: „Dziwić może fakt, iż kanoniści polscy nie poświęcili zbyt wiele uwagi kolejnemu tytułowi jakim była symulacja”.

Recenzowana praca jest całościowym studium podjętej problematyki badawczej; nie było ono zadaniem prostym, gdyż wymagało solidnego studium oraz kwerendy bibliotecznej. Analiza rozprawy wskazuje, że Doktorant w pełni zapanował nad obroną problematyką badawczą, co pomogło mu także niewątpliwie pogłębić wiedzę z dyscypliny naukowej, jaką jest prawo kanoniczne w aspekcie historyczno-doktrynalnym. Ponadto dostrzegł także, że rozwiązania prawne mając służyć poprawnej praktyce duszpasterskiej – zob. s. 72n. Stąd też napisał: „Większość rozważań miała charakter kanonistyczny z pewnym odniesieniem pastoralnym, dotyczącym ówczesnej polskiej rzeczywistości” (s. 72).

3. Wniosek

Recenzowana rozprawa doktorska z prawa kanonicznego charakteryzuje się poprawnym poziomem badań naukowych; jest interesującym oraz wyczerpującym studium kanonistycznym, tak pod względem merytorycznym jak i metodologicznym, stąd też w pełni spełnia wymogi rozprawy doktorskiej z zakresu prawa kanonicznego. Całościowa zatem ocena rozprawy doktorskiej jest jak najbardziej pozytywna.

Konkludując, stawiam wniosek do Prześwietnej Rady Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie o kontynuowanie rozpoczętego przewodu doktorskiego ks. mgra Daniela Klimkiewicza.

Tarnów, dnia 30 listopada 2018 roku

ks. Tomasz Rodent